

УДК 785.071.021.42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-1-25>

Катерина ЄРГІЄВА,
 orcid.org/0000-0001-9710-7557
 кандидат мистецтвознавства,
 доцент кафедри спеціального фортепіано
 Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової
 (Одеса, Україна) violenion@gmail.com

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ МУЗИКАНТА У ВИКОНАВСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті досліджується феномен особистості музиканта у виконавському мистецтві крізь призму понять цілісності, масштабності та творчої самореалізації. Проблема особистості виконавця є одним з ключових питань сучасного мистецтвознавства. Це питання є особливо актуальним в наш час, адже в виконавській практиці XXI-го століття дедалі ціннішим виявляється саме автентичність виконання, співтворчість з автором, створення «виконавського твору», який є не просто точним відтворенням нотного тексту, а відображенням внутрішнього художнього світу артиста. Сучасного слухача цікавить не тільки технічна бездоганність та стилістична точність, а й особистісний вимір виконавця. Внаслідок цього важливим виявляється аналіз складових творчої самості митця. Це його внутрішня мотивація, інтенціональність, здатність до глибокого інтелектуального та емоційного осмислення музики, сформована художня позиція, та масштаб творчої індивідуальності. Від цього залежить переконливість трактування та сила естетичного впливу. Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує філософію, музикознавчий аналіз і психологію творчості. Наукова новизна полягає у спробі осмислення виконавської діяльності як простору самопізнання митця, в якому розкривається масштабність його особистості. Під масштабом особистості мається на увазі широта мислення, глибина розуміння композиційного задуму, інтелектуальна сміливість, здатність до широкої художньої перспективи. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у педагогічній роботі для формування у студентів уявлення про особистісну холістичність та масштабність як умову художньої переконливості, вміння «завойовувати» публіку. Матеріал дослідження може бути корисним для музичних виконавців будь-яких спеціальностей.

Ключові слова: особистість, виконавське мистецтво, холістичність, масштабність творчої особистості, духовність.

Kateryna YERHIEVA,
 orcid.org/0000-0001-9710-7557
 PhD in arts,
 Associate Professor at the Department of Special Piano
 The Odessa National A.V. Nezhdanova Academy of Music
 (Odesa, Ukraine) violenion@gmail.com

THE PHENOMENON OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY IN PERFORMING ART

The article examines the phenomenon of the musician's personality in performing art through the prism of the concepts of integrity, scale and creative self-realization. The problem of the performer's personality is one of the key issues of modern art history. This issue is especially relevant in our time, because in the performing practice of the 21st century, the authenticity of the performance, co-creation with the author, the creation of a "performing work", which is not just an accurate reproduction of the musical text, but a reflection of the artist's inner artistic world, is increasingly valuable. The modern listener is interested not only in technical perfection and stylistic accuracy, but also in the personal dimension of the performer. As a result, the analysis of the components of the artist's creative self is important. This is his internal motivation, intentionality, ability to deep intellectual and emotional understanding of music, formed artistic position, and the scale of creative individuality. The persuasiveness of the interpretation and the strength of the aesthetic impact depend on this. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines philosophy, musicological analysis and psychology of creativity. The scientific novelty lies in an attempt to understand performing activity as a space for the artist's self-knowledge, in which the scale of his personality is revealed. The scale of personality refers to the breadth of thinking, the depth of understanding of the compositional idea, intellectual courage, the ability to have a broad artistic perspective. The practical significance of the results obtained is that they can be used in pedagogical work to form in students an idea of personal holism and scale as a condition for artistic persuasiveness, the ability to "conquer" the audience. The research material can be useful for musical performers of any specialties.

Key words: personality, performing arts, holism, scale of creative personality, spirituality.

Постановка проблеми. У сучасному мистецькому просторі поняття особистості музиканта набуває особливої ваги. Масштаб особистості виконавця визначає глибину його емоційного впливу на слухачів та силу художнього переконання. Від музиканта-виконавця очікується не лише технічна досконалість, а й здатність створювати смислотворчий простір, у якому слухач отримує досвід духовного і культурного зростання. Тому осмислення феномену особистості виконавця є важливим завданням для сучасного музикознавства та психології творчості.

Аналіз останніх досліджень. Проблема особистості – одна з найважливіших наукових проблем, і вона водночас є й однією з найскладніших.

Про те, що вона хвилювала людей з стародавніх часів, свідчить, наприклад, дослідження канадського філософа Ч. Тейлора, який у своїй роботі «Джерела себе» розглядає історико-культурний процес формування уявлень про себе, починаючи з ранніх етапів становлення європейської цивілізації.

Феномен особистості активно вивчається у філософії, психології, культурології і мистецтвознавстві, адже питання, що таке особистість, як вона формується, у чому полягає її сутність та покликання, належать до вічних філософських тем. Складність та багатовимірність даного феномена проявляється у різноманітті відповідей науковців різних галузей на питання, що таке особистість.

Так, І. Кант розглядав особистість як автономний суб'єкт, який має свободу морального вибору та несе відповідальність за свої вчинки.

Особистість у концепції В. Дільтея розглядається як носій унікального смислового універсуму, як цілісність, що розкриває себе в інтерпретації.

В психології існує багато підходів до визначення особистості, а також до вивчення її творчої складової.

Наприклад, згідно з аналітичною теорією К. Г. Юнга, особистість – це поєднання природжених і набутих архетипів, а її структура визначається індивідуальним та неповторним співвідношенням окремих архетипічних елементів, рівней несвідомого і свідомого, а також перевагою екстравертних або інтровертних рис характеру. Це дозволяє розглядати творчу особистість як комплексну динамічну систему, яка є проявом індивідуальної своєрідності митця.

Інший напрям у розумінні особистості представлений гуманістичною психологією. Її засновники – А. Маслоу, Г. Олпорт, Е. Фромм – розглядали людину як активну, творчу істоту, здатну до духовного зростання і самореалізації. А. Маслоу вважав найвищою потребою людини прагнення

до самоактуалізації – реалізації власного потенціалу, здатності творити й любити, приносити добро іншим. Таким чином, гуманістична психологія розглядає становлення особистості як процес духовного та творчого зростання, який веде до розкриття всього спектру можливостей особистості, завдяки чому людина стає найкращою версією самої себе. Г. Олпорт, в свою чергу, прагнув дослідити, яким чином особистість розвивається протягом життя, яким саме є потенціал конкретної людини для особистісного зростання і самореалізації.

Е. Фромм розглядав любов як центральну рису зрілої, духовно розвиненої особистості, здатної до продуктивної взаємодії зі світом. Для музичного виконавського мистецтва ця якість є особливо актуальною, адже неможливо стати дійсно видатним виконавцем, якщо не любити музику, яку граєш і людей, для яких її виконуєш.

У вітчизняному музикознавстві феномен особистості розглядається у дослідженнях Т. Сирятської, яка вивчає проблему інтерпретації як прояву особистості музиканта, І. Єргієва, який розглядає різні варіанти типологій особистості крізь призму артистичного універсуму виконавця як сукупної множинності особистісних властивостей музиканта-інструменталіста.

В сучасних наукових роботах особлива увага приділяється проблемі творчого самоздійснення особистості, тобто її здатності реалізовувати власні духовні й творчі можливості. Так, у дослідженнях О. Бурлуки та Ю. Меліхової розглядається специфіка формування творчої особистості, критерії творчого самоздійснення, трансформаційні стратегії особистісного розвитку та світоглядні засади професійного становлення. Це питання тісно пов'язане із формуванням цілісної, гармонійної, або *холістичної* особистості (за К. Єргієвою), у якій усі якості, здібності та види діяльності перебувають у взаємодії та рівновазі. Така особистість досягає балансу між внутрішнім і зовнішнім світом, між реальним «я» і тим, яким вона хоче бути, гармонійної взаємодії всіх якостей, властивостей, способів діяльності.

Мета статті – осмислення феномену особистості музиканта у виконавському мистецтві як єдності духовного, емоційного та інтелектуального начал, а також дослідження поняття масштабу особистості як основного чинника творчої зрілості, інтенціональності та художньої переконливості артиста.

Виклад основного матеріалу. У контексті музичного мистецтва важливим є питання духовності, як основи становлення особистості митця. Духовність у професійній діяльності музиканта не

може бути зведена до певних морально-етичних норм; вона постає на філософсько-культурному рівні як основа для процесу внутрішнього перетворення особистості, що охоплює ідеали, смисли, цінності, – прагнення до істини, краси, добра, – та здатність до художнього втілення цих цінностей.

Рушійною силою у їхньому пізнанні є діалог між людиною та навколишнім світом, соціумом. На музично-виконавському рівні цей процес відбувається у взаємодії між внутрішнім світом митця та художньою реальністю музичного твору. Співпереживання, супутнє осягненню музичного твору, розкриває глибинні протиріччя, закладені в людській душі та веде до пошуку критеріїв духовності, моральності, краси та гармонії.

Таким чином, пізнання музичного твору стає одночасно також і пізнанням самого себе – своїх ідеалів, емоцій та переконань, формою духовного самовизначення людини. Саме тому музичне мистецтво є важливим чинником духовного зростання особистості. А духовність, в свою чергу, для артиста-інтерпретатора є не тільки внутрішньою якістю особистості, але й суттєвою основою його художнього мислення та інтерпретаційної позиції.

Так, китайський музикознавець Чжао Жун у своєму дослідженні «Феномен ідіостилу в еволюції фортепіанно-виконавського мислення» зазначає, що: «Особистісний мистецький авторський стиль ... формується шляхом інтеграції, оскільки це індивідуально-своєрідна форма завершеного оцінно-пізнавального відношення не лише до навколишнього світу, а й до самого себе як до унікальної творчої особистості» (Чжао Жун, 2023: 8). Цей автор також вказує на інтенціональність як на системну інваріантну властивість музичного мислення, зазначаючи, що для інтерпретації музичного твору «головним вектором розгортання стає особистісне творче завдання, обумовлене інтенціональною спроможністю суб'єктивної свідомості» (Чжао Жун, 2023: 142)

Дійсно, духовне переживання музики у виконавця не може відбуватися хаотично. Музичне виконавство це мовленнєвий акт, в процесі якого виникає потреба у свідомій спрямованості, цілісності інтерпретаційного акту, – його інтенціональності.

Інтенція є водночас як внутрішнім імпульсом, психологічним мотивом виконання, так і структурним принципом, по якому будується інтерпретація, формується фразування, нюанси агогіки та динаміки, драматургія, інтонування. В дослідженнях Є. Курта, К. Дальхауза, Л. Кияновської інтенція розглядається як смислотворча категорія, що дозволяє артисту не просто механічно відтворю-

вати нотний текст, а формувати особистісний акт висловлювання, *музичне повідомлення* (за К. Єргі-свою)

Інтенціональність нерозривно пов'язана з правдою в музичному виконавському мистецтві. Так, в лінгвістиці термін «нещирість», введений Дж. Остіном, означає невідповідність інтенції, закладеної в мовленнєвий акт, тексту повідомлення. Тож коли, наприклад, твори Л. Бетховена виконуються хоч би і обдарованою музично, але бідною духовно людиною, з обмеженим масштабом мислення, слухачі відчувають, насамперед, нещирість виконавця. Адекватність виконавської інтерпретації задуму автора «визначає, передусім, масштаб творчої особистості музиканта-виконавця, оригінальність і цілісність його комунікативно-інтерпретаційної позиції» (Опарик, 2023: 42).

Поняття «масштаб особистості» є міждисциплінарною категорією, яка об'єднує філософські, культурологічні, психологічні та мистецтвознавчі виміри. Масштаб особистості музичного виконавця є однією з недостатньо досліджених особистісних характеристик. Вона вимірюється обсягом інтелектуальної, духовної, моральної та творчої сили артиста, що визначає її здатність залишити слід в історії або в житті окремих людей, вплинути на соціум, змінювати навколишнє середовище.

Інтелектуальний рівень особистості виконавця – це не тільки його культурна та професійна освіченість, глибокі знання історичного, культурного, стильового контексту виконуваних творів. Це також широта мислення, здатність розуміти смислові пласти музичного тексту, виявляти інтертекстуальність, спроможність сприйняття таксономічної структури музичного твору, яка полягає в нашаруванні на стиль композитора певної історичної епохи стильового досвіду різних виконавських інтерпретацій, включно з власною. Це вміння бачити зв'язок між реальним і віртуальним, створювати нові ідеї та погляди, вміння мислити філософськими категоріями.

Духовна глибина особистості відображає наявність багатого внутрішнього світу, цінностей, ідеалів, здатності до співчуття та осмислення життя.

У виконавському контексті це проявляється у глибині інтерпретації музичного твору, прагненні до істини у мистецтві. Недостатньо просто бути обізнаним про ідеї, які були закладені автором в музичному тексті. Треба по-справжньому перейнятися ними, мати своє власне відношення до цих ідей.

Моральна складова особистості виконавця – це етична зрілість та вірність своїм принципам,

чесність перед собою та іншими, а також почуття відповідальності – перед композитором, текстом нотного твору та слухачами.

Воля та енергія дії – це здатність реалізувати свої ідеї, долати перешкоди, вести за собою публіку.

Становлення творчої особистості пов'язане з мотивацією, яка спонукає його до дії. Значення мотивів може не повністю усвідомлюватися людиною, але саме вони й окреслюють психологічні контури особистості, визначають її спрямованість.

Базовий мотив для творчої людини – це вроджене прагнення до кінця реалізувати свій потенціал, «актуалізувати себе». Мотиваційна сфера музиканта-виконавця включає в себе:

– пізнавальну мотивацію – бажання розуміти жанрово-стильові особливості твору, історичний контекст, задум композитора;

– самотворчу мотивацію – бажання професійного вдосконалення, подолання власних обмежень;

– естетичну мотивацію – потребу переживання краси та гармонії у музиці, довершеності власного виконання;

– комунікативну мотивацію – прагнення поділитися цією красою зі слухачами, донести до них свої ідеї.

– духовну мотивацію – бажання втілити у музиці власні духовні пошуки та цінності. Наявність цієї складової є основою для зростання масштабу особистості виконавця, адже формує в нього здатність вкладати в музику універсальні, надособистісні значення та досягати катарсичного впливу на слухачів.

Успіхів на цьому шляху досягають лише ті, для кого процес пошуку та подолання труднощів є радістю та внутрішньою необхідністю. Для такого виконавця творча робота стає головною життєвою цінністю та сенсом існування. Таке ставлення не дається людині просто від народження, а виникає в результаті внутрішньої перебудови структури особистості.

Крім мотивів, на формування особистості впливають також цілі, які вона ставить перед собою та прагне досягти. Тільки за наявності певних цілей: підготувати нову цікаву програму, прийняти участь у конкурсі, вийти на новий рівень майстерності тощо, – прокидаються якості, необхідні для самореалізації музиканта-виконавця: енергія, активність, витривалість, здатність витримувати конкуренцію та багаторічний процес вдосконалення, долати кризи у творчості та сценічне хвилювання, працювати на межі, а подекуди і виходячи за межі своїх можливостей.

Масштабна особистість – це насамперед людина, яка не обмежується лише власними інтересами, а турбується про суспільство, культуру, свою країну та людство в цілому. В процесі музичного виконання це відображається у силі художнього вислову, здатності охопити широкий емоційний і смисловий спектр твору та донести його до слухачів. В результаті артист має великий вплив на аудиторію.

Такі артисти також часто виходять на інші рівні самореалізації: створюють суспільно значущі проекти (фестивалі чи будь-які інші мистецькі події), відкривають або очолюють заклади освіти тощо. В якості прикладу можна привести видатну українську бандуристку Л. Мандзюк, яка стала засновницею Всеукраїнського конкурсу виконавців на бандурі ім. Г. Хоткевича та Всеукраїнського фестивалю бандурного мистецтва, а також організаторкою багатьох інших культурних та освітніх подій.

Оскільки особистість артиста формується не тільки через професійне вдосконалення, а й через усвідомлення власних меж, цінностей і відповідальності перед мистецтвом, актуальним для нього стає питання відмінності між «Я» та «Не Я», тобто здатність зберігати внутрішню рівновагу, не підпадаючи під тиск очікувань публіки. В цьому контексті важливими є ідеї К. Левіна про «психологічне поле» та баланс внутрішнього і зовнішнього: чим більш стійким є внутрішній світ особистості, тим більшої гармонії вона досягає у взаємодії зі світом.

Для митця це означає здатність залишатися зосередженим на самому процесі музикування, діалозі і щирій взаємодії зі слухачами, не фокусуючись на оцінці з боку аудиторії чи сумнівах у власних можливостях. Усвідомлення власної ролі не як об'єкта споглядання, а як посередника між музикою й слухачем сприяє подоланню сценічного хвилювання. Страх і напруга зазвичай виникають тоді, коли виконавець ототожнює себе з результатом або реакцією публіки, втрачаючи внутрішню рівновагу. Зосередженість артиста на рівні успішності власного виступу, замість бажання нести людям радість зустрічі з мистецтвом, скоріш за все зробить його виступ приреченим на невдачу. Навпаки, спрямованість уваги на сам зміст музики, на ідеї та смисли, які митець прагне передати, наявність інтенціональної спрямованості надає йому почуття свободи, спонтанності й внутрішньої цілісності.

Важливою складовою масштабу особистості є також розуміння себе як частини людства, а не як «виняткової постаті», об'єкту для споглядання

та оцінки. Це також звільняє від сценічного хвилювання, адже зникає страх бути не ідеальним, зробити помилку. За власним виконавським досвідом, така позиція створює особливе відчуття спільності між виконавцем та публікою, оскільки є дуже людиною та щирою. Подібна скромність не применшує, а навпаки – поглиблює силу особистості, оскільки забезпечує відсутність нарцисизму і залежності від зовнішнього схвалення, дозволяє діяти не з позиції страху чи самоствердження, а з позиції любові до людей, служіння мистецтву й духовним цінностям. Публіка ж, в свою чергу, завжди відчуває це безпомилково. Таким чином, вміння бути провідником художньої ідеї, а не її центром, виводить виконавця на рівень глибокої комунікації зі слухачем і досягнення справжнього духовного впливу.

Відомий вислів Г. Г. Нейгауза – «Я граю Шопена, а не я граю Шопена» (Єргів, 2022: 98) – традиційно інтерпретувався як вимога повного підпорядкування виконавця авторові, відмова від індивідуального начала на користь втілення авторського задуму. Проте в сучасному психологічному та естетичному контексті цей вислів можна осмислити по-іншому – як вияв феномену самотрансценденції (за В. Франклом) та психологічної децентрації (К. Роджерс, Ж. Піаже).

Самотрансценденція визначається В. Франклом як властивість людини фокусуватися не на собі, а на завданні, ідеї. З власного виконавського досвіду можна відмітити, що ця властивість допомагає «розчинитися» у творі і дозволити його вільне розгортання. Тоді агогіка, фразування, динаміка, інтонування – все стає максимально природним, спонтанним та водночас логічним.

Спрямованість уваги не на власну постать, а на саму музику створює внутрішній стан оптимальної залученості (*стан потоку*, за М. Чіксентмігаї), коли

митець втрачає надмірну саморефлексію й переживає єдність із художнім процесом. У такому стані виконавець не зникає як особистість – навпаки, він розкриває свій потенціал найповніше, адже його «Я» функціонує в діалозі з музикою, а не у спробі керувати сприйняттям слухачів.

Таким чином, зосередженість на музичному змісті, а не на реакції публіки чи на своїх можливих помилках, не применшує індивідуальність, а навпаки – звільняє її від егоцентричних настанов. Саме в такому підході й народжується справжній масштаб особистості виконавця, коли він досягає сприйняття свого мистецтва як духовного служіння.

Висновки. Феномен особистості музиканта у виконавському мистецтві розкриває глибинні механізми взаємодії людини й мистецтва, постає як холистична єдність духовного, емоційного, мотиваційного й інтелектуального начал. Масштаб особистості виконавця – це інтегральна характеристика митця, що визначається багатством його духовного світу, силою емоційного переживання та художньої переконливості, інтелектуальною зрілістю, спроможністю мислити музичними образами широкої філософської узагальненості та відображає здатність впливати на соціальне та культурне середовище.

Духовність, широта світогляду, моральна позиція, мотиваційна сфера, інтенціональність, здатність до самотрансценденції та інтелектуальна зрілість – усі ці складові формують внутрішній простір митця, що визначає потужність його творчого впливу та здатність до створення інтерпретацій, які розкривають універсальні людські сенси.

Розуміння масштабності особистості дозволяє глибше пізнати природу виконавського мистецтва як простору великої енергетики й духовної сили, самопізнання, діалогу з музикою та служіння людству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Єргів І. Виконавсько-музикознавча інтерпретація як художній феномен сучасної герменевтики. Музичне мистецтво і культура. Вип. 35, т.1. Одеса, 2022. С.94–105.
- Меліхова Ю. Любов Мандзюк: феномен творчого буття особистості. *Аспекти історичного музикознавства*. Вип. 22. Харків: ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2021. С. 179–194.
- Опарик Л. До питання стильової адекватності фортепіанно-виконавської інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61, том 3. Дрогобич, 2023. С. 40–46.
- Тейлор Ч. Джерела себе: Творення новочасної ідентичності. Дух і літера. Київ, 2005. 696 с.
- Чжао Жун. Феномен ідіостилію в еволюції фортепіанно-виконавського мислення: дис. ... канд. мистецтвознавства. Одеса, ОНМА ім. А. В. Нежданової, 2023. 199 с.

REFERENCES

- Yerhiiev I. (2022). Vykonavsko-muzykoznavcha interpretatsiia yak khudozhnii fenomen suchasnoi hermenevtyky. [Performing musicological interpretation as an artistic phenomenon of modern hermeneutics] *Muzychne mystetstvo i kultura*, Odessa, 35(1). 94-105. [in Ukrainian].
- Melikhova Yu. (2021) Liubov Mandziuk: fenomen tvorchoho buttia osobystosti. [Liubov Mandziuk: The phenomenon of personal creative existence] *Aspekty istorychnoho muzykoznavstva*, KhNUM im. I. P. Kotliarevskoho, Kharkiv, 22. 179-194. [in Ukrainian].

3. Oparyk L. (2023) Do pytannia stylovoi adekvatnosti fortepiano-vykonavskoi interpretatsii. [On the question of stylistic adequacy of piano-performing interpretation] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, Drohobych, 61(3). 40-46. [in Ukrainian].

4. Yerhiiev I. (2022). Vykonavsko-muzykoznavcha interpretatsiia yak khudozhnii fenomen suchasnoi hermenevtyky. [Performing musicological interpretation as an artistic phenomenon of modern hermeneutics] Muzychne mystetstvo i kultura, Odesa, 35(1). 94-105. [in Ukrainian].

5. Chzhao Zhun. (2023) Fenomen idiostyliu v evoliutsii fortepiano-vykonavskoho myslennia. [The phenomenon of idiostyle in the evolution of pianistic-performing thinking] (PhD diss.). ONMA im. A. V. Nezhdanovoi, Odesa, 199 p. [in Ukrainian].

6. Teilor Ch. (2005). Dzherela sebe: Tvorennia novochasnoi identychnosti. [Sources of the Self: The Making of the Modern Identity. Dukh i litera – Spirit and Letter, Kyiv. 696 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

